

ปัญหาหลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา กรณีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book)

THE PROBLEM OF THE EXHAUSTION OF RIGHTS: ELECTRONIC BOOK (E-book)

ปาริชาติ เตชะนิตติชัย¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมชาย รัตนเชื้อสกุล²

บทคัดย่อ

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ถือได้ว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทวรรณกรรมซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง โดยเป็นการดาวน์โหลดข้อมูลดิจิทัลเข้าสู่อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ การได้มาซึ่งหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นเพียงการอนุญาตให้ใช้สิทธิในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากหนังสือในรูปแบบเล่มที่มีรูปร่างและสามารถจับต้องได้ จึงสามารถโอนกรรมสิทธิ์ในหนังสือรูปแบบเล่มไปยังผู้ซื้อได้ แต่จากการศึกษา ผู้เขียนพบว่า ในแอปพลิเคชันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น Amazon, Meb, Naiin หรือ Ookbee เป็นการ “ซื้อ” หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทั้งสิ้น จึงทำให้ผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เกิดความสับสนและเข้าใจว่าตนซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวแล้ว ก็สามารถมีสิทธิจำหน่ายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อไปได้

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และไม่กระทบต่อสิทธิในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าของลิขสิทธิ์ ผู้เขียนเห็นว่า ผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยนำหลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Exhaustion of Rights) ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 32/1 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นบททั่วไป มาใช้บังคับกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ด้วย ประกอบกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ คือ การกำหนดเงื่อนไขในสัญญาอัจฉริยะบนระบบบล็อกเชน รวมถึงนำหลักสิทธิในการจำหน่ายต่อ (Resale Rights) มาปรับใช้ให้เหมาะสมได้

คำสำคัญ: หลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา, หนังสืออิเล็กทรอนิกส์, หลักสิทธิในการจำหน่ายต่อ

¹ นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

² ที่ปรึกษานิติพนธ์

ABSTRACT

Electronic books (e-books) are considered literary works protected by intellectual property rights, downloadable as digital data onto electronic devices. Unlike physical books, whose ownership can be transferred through physical transactions, access to e-books grants users a license to use the content exclusively in a digital format. However, platforms such as Amazon, Meb, Naiin, and Ookbee refer to the process of obtaining e-books as "purchasing," leading to confusion among buyers regarding their resale rights. Many buyers, believing they have full ownership of these e-books, assume they also retain the right to resell them.

In order to ensure fairness for e-book buyers and prevent adverse effects on the economic benefits of copyright owners, this study proposes allowing e-book buyers to resell their purchases based on the principle of "Exhaustion of Rights." This principle, outlined in Section 32/1 of the Copyright Act of 2537 B.E. (1994), traditionally applies to tangible goods but can be extended to cover e-books. Additionally, the use of smart contract technology on blockchain systems, along with the implementation of "Resale Rights," can enhance the applicability and suitability of these solutions.

Keywords: Exhaustion of Rights, e-Books, Resale Rights

1. บทนำ

ในปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งมีการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้กับชีวิตประจำวัน รวมถึงการนำมาปรับใช้กับทรัพย์สินทางปัญญา ดังเช่นหนังสือจากรูปแบบเล่มที่เป็นวัตถุมีรูปร่าง สามารถจับต้องได้ ถือเป็น “ทรัพย์สิน” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 โดยเนื้อหาในหนังสือซึ่งเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์จึงถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทวรรณกรรม ประเภทหนึ่งที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งเดิมใช้การซื้อขายหนังสือเป็นหลัก แต่เมื่อมีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกมากขึ้น ส่งผลให้การซื้อขายหนังสือในยุคนี้เปลี่ยนแปลงไป เป็น “หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Book : E-book)” ซึ่งเป็นการดาวน์โหลดข้อมูลดิจิทัลเข้าสู่อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อใช้ในการอ่าน ซึ่งมีความสะดวกสบายในการถ่ายโอนข้อมูล การจัดเก็บการพกพา รวดเร็ว สามารถอ่านได้ทุกที่ทุกเวลา และประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น

2. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 หลักการเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ปัจจุบันยังไม่มีคำนิยามของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์อย่างเป็นทางการ แต่สามารถสรุปได้ว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง เอกสารหรือหนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยเป็นแฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านและดูบนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสามารถทำสำเนาได้ง่าย ไม่จำกัดจำนวน ทำให้เจ้าของลิขสิทธิ์อาจถูกละเมิดลิขสิทธิ์ได้ง่าย ดังนั้น เพื่อให้การจำหน่ายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไม่กระทบต่อสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์มากจนเกินไป จึงได้มีการคุ้มครองหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองทางด้านเทคโนโลยีทางด้านสัญญา และทางด้านกฎหมาย

2.2 แนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายลิขสิทธิ์

“ลิขสิทธิ์ (Copyrights)” เป็นผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากความคิดของมนุษย์ในรูปแบบของงานวรรณกรรมและงานศิลปกรรม เป็นสิทธิแต่ผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ที่จะทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง “สิทธิตามกฎหมายอันเกี่ยวกับผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากความคิดหรือสติปัญญาของมนุษย์” เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญามีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่จะแสวงหาประโยชน์จากผลงานของตน แต่มิได้หมายความว่ามีความรวมถึงการมีกรรมสิทธิ์ในผลงานนั้น และทรัพย์สินทางปัญญาไม่อยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลักษณะเฉพาะ (sui generis) เท่านั้น ในขณะที่ “ทรัพย์สิน หมายถึงความรวมถึงวัตถุมีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138

แม้ทรัพย์สินทางปัญญาจะมีลักษณะบางประการที่เหมือนกับทรัพย์สินทั่วไป เช่น สิทธิในการหวงกัมนิให้ผู้อื่นเข้ามาใช้ประโยชน์ แต่ก็มีลักษณะบางประการที่แตกต่างออกไปจากทรัพย์สิน รวมถึงลักษณะของสิทธิ ซึ่งกรรมสิทธิ์ของเจ้าของทรัพย์สินจะผูกติดกับตัวทรัพย์สินเท่านั้น หากทรัพย์สินสูญหาย หรือถูกทำลายไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ที่ทำให้ตัวทรัพย์สินไม่มีอยู่แล้ว กรรมสิทธิ์ของเจ้าของทรัพย์สินย่อมระงับสิ้นไปด้วย ในทางกลับกัน สิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญาไม่สูญสลายไปโดยสภาพของตัวทรัพย์สิน จึงไม่มีกรรมสิทธิ์ติดอยู่กับทรัพย์สินทางปัญญา

เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำซ้ำ หรือดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชน สิทธิให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ และสิ่งบันทึกเสียง สิทธิในการให้ประโยชน์อันเกิดจากลิขสิทธิ์แก่ผู้อื่น รวมทั้งสิทธิในการอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิในงานอันมีลิขสิทธิ์ของตนได้ ซึ่งเป็นสิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) นอกจากนี้ ผู้ทรงสิทธิยังมีกรรมสิทธิ์ (Moral Rights) คือ สิทธิในทางศีลธรรมซึ่งเป็นสิทธิอันมิใช่ตัวเงินที่มุ่งคุ้มครองชื่อเสียงเกียรติคุณของผู้สร้างสรรค์ เช่น สิทธิในการแสดงตนว่าเป็นเจ้าของงาน สิทธิคัดค้านการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่องาน สิทธิป้องกัน

³ยรรยง พวงราช. (2541). “ทรัพย์สินทางปัญญา ความหมาย ขอบเขต ความเป็นมาและความสำคัญ”. วารสารบัณฑิตศึกษา เล่ม 54 ตอน 1, น. 18-34

การแสดงออกของงานที่ไม่ถูกต้อง เป็นต้น⁴ ธรรมชาตินี้เป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์เท่านั้น ไม่สามารถโอนกันได้ เจ้าของลิขสิทธิ์แต่ไม่ใช่ผู้สร้างสรรค์งานย่อมไม่ได้ธรรมชาติ

หลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Exhaustion of Rights)

เป็นหลักที่ใช้ในการจำกัดสิทธิของผู้ทรงสิทธิในงานอันมีลิขสิทธิ์ เพื่อสร้างความสมดุลแห่งสิทธิระหว่างผู้ทรงสิทธิกับผู้บริโภค ซึ่งได้กำหนดหลักการดังกล่าวไว้ในสนธิสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Copyright Treaty: WCT) ข้อ 6 (2) ซึ่งบัญญัติว่า “ไม่มีข้อกำหนดใดในสนธิสัญญานี้ที่จะกระทบต่อความเป็นอิสระในการทำสัญญาระหว่างคู่สัญญาในการกำหนดเงื่อนไขภายใต้หลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานำมาปรับใช้หลังจากการจำหน่ายครั้งแรกหรือการโอนกรรมสิทธิ์ในรูปแบบอื่นในงานต้นฉบับหรือสำเนาที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์” และกำหนดไว้ใน Copyright Directive ของสหภาพยุโรป มาตรา 4 (2) ซึ่งกำหนดให้สิทธิในการจำหน่ายต้นฉบับหรือสำเนางานจะไม่สูญสิ้นไปภายในสหภาพยุโรป เว้นแต่เป็นการจำหน่ายต้นฉบับหรือสำเนางานครั้งแรกหรือโอนกรรมสิทธิ์งานนั้นในสหภาพยุโรปโดยผู้ทรงสิทธิหรือโดยความยินยอมของผู้ทรงสิทธิ ซึ่งการคุ้มครองดังกล่าวรวมถึงสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการควบคุมการจำหน่ายงานที่อยู่ในรูปของวัตถุที่จับต้องได้เท่านั้น ตามแนวคำตัดสินของศาลในคดี Art & Allposters International BV v. Stichting Pictoright สำหรับสหรัฐอเมริกา ได้บัญญัติหลักการจำหน่ายครั้งแรก (First Sale Doctrine) ซึ่งเป็นหลักการเดียวกันกับหลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาไว้ใน Copyright Act of 1976 โดยมาตรา 106(3)⁵ ได้บัญญัติถึงสิทธิเด็ดขาดในการจำหน่ายสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ ซึ่งได้อธิบายหลักการจำหน่ายครั้งแรกว่า เมื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ได้โอนกรรมสิทธิ์ในสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์ให้แก่บุคคลใดแล้วเจ้าของลิขสิทธิ์ย่อมสูญสิ้นสิทธิในการจำหน่ายสำเนานั้นอีกต่อไป ผู้ซื้อย่อมมีสิทธิในการจำหน่ายสำเนางานนั้นต่อไปได้ ส่วนประเทศไทยนั้น ได้บัญญัติหลักการดังกล่าวไว้ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 32/1 ซึ่งวางหลักไว้ว่า “การจำหน่ายต้นฉบับหรือสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์โดยผู้ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในต้นฉบับหรือสำเนางานอันมีลิขสิทธิ์นั้นโดยชอบด้วยกฎหมาย มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์” หมายความว่า เมื่อผู้ซื้อหนังสือได้ซื้อหนังสือจากเจ้าของลิขสิทธิ์โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว หากประสงค์จะจำหน่ายหนังสือดังกล่าวให้บุคคลอื่น ก็สามารถทำได้โดยไม่ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ เจ้าของลิขสิทธิ์จะไม่มีสิทธิในการควบคุมหรือห้ามมิให้จำหน่ายต่อแต่อย่างใด

หลักสิทธิในการจำหน่ายต่อ (Resale Rights) หรือที่เรียกว่า Droit de Suite

เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สร้างสรรค์งานและทายาทสามารถได้รับส่วนแบ่งจากมูลค่าของงานที่เพิ่มขึ้นในงานนั้นตามอัตราที่กำหนดทุกครั้งที่มีการจำหน่ายต่อ โดยสิทธิในการจำหน่ายต่อเป็นสิทธิเฉพาะตัว

⁴ จีรศักดิ์ รอดจันทร์, ลิขสิทธิ์ หลักกฎหมายและแนววิธีปฏิบัติเพื่อการคุ้มครองและการแสวงหาประโยชน์จากงานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์ (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2555), หน้า 90

⁵ Copyright act of 1976 s.106(3) “to distribute copies or phonorecords of the copyrighted work to the public by sale or other transfer of ownership, or by rental, lease, or lending;”

ไม่สามารถโอนให้บุคคลอื่นได้ เว้นแต่เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ถึงแก่ความตาย สิทธิในการจำหน่ายต่อจึงจะโอนไปยังทายาทโดยชอบธรรมของเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น ซึ่งได้บัญญัติหลักการดังกล่าวไว้ในอนุสัญญากรุงเบิร์นว่าด้วยการคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works : อนุสัญญาเบิร์น) ข้อ 14ter ซึ่งกำหนดให้ผู้สร้างสรรค์งาน หรือทายาท หรือสถาบันที่ได้รับอนุญาตจากกฎหมายของประเทศนั้น มีสิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์จากการจำหน่ายต้นฉบับงานที่สร้างสรรค์ขึ้น ต่อมา ในปี ค.ศ. 2001 จึงได้รับการบัญญัติไว้ในกฎหมายของสหภาพยุโรป เป็นคำสั่งสิทธิการจำหน่ายต่อ (The Resale Rights Directive) สำหรับในสหรัฐอเมริกา ได้เคยมีพระราชบัญญัติค่าลิขสิทธิ์ในการจำหน่ายต่อของรัฐแคลิฟอร์เนีย (The California Resale Royalty Act “CRRRA”) (มาตรา 986) ต่อมาในปี ค.ศ. 2012 พระราชบัญญัติดังกล่าวถูกยกเลิก เนื่องจากขัดกับมาตรการพาณิชย์ของรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา และในปี ค.ศ. 2018 ศาลอุทธรณ์ภาคเก้าแห่งสหรัฐอเมริกา ตัดสินให้พระราชบัญญัติค่าลิขสิทธิ์ในการจำหน่ายต่อของรัฐแคลิฟอร์เนียอยู่ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์ ค.ศ. 1976 ซึ่งเป็นกฎหมายของรัฐบาลกลาง และไม่รับรองสิทธิของผู้สร้างสรรค์งานในการจำหน่ายต่อ ซึ่งแนวโน้มในการที่สหรัฐอเมริกาออกกฎหมายเกี่ยวกับหลักสิทธิการจำหน่ายต่อในอนาคตเป็นไปได้สูง สำหรับประเทศไทยยังไม่มีกำหนดคสิทธิในการจำหน่ายต่อ (Resale Right) ปรากฏแต่อย่างใด

3. วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายกรณีการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาพบว่า เมื่อลักษณะของหนังสือในรูปแบบเล่มและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดปัญหาหรือข้อจำกัดเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นสถานะของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ควรถือว่าเป็น “ทรัพย์สิน” ที่สามารถซื้อขายได้หรือไม่ หรือเป็นเพียงการได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิในการเข้าถึงเนื้อหาในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จากเจ้าของลิขสิทธิ์เท่านั้น การนำหลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Exhaustion of Rights) มาปรับใช้กับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และมาตรการทางกฎหมายและเทคโนโลยีในการคุ้มครองสิทธิในการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ควรเป็นอย่างไร เพื่อมิให้กระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจของเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

4. บทสรุป

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีมีความก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การเผยแพร่งานอันมีลิขสิทธิ์ทำได้หลายรูปแบบไม่จำกัดเพียงแต่วัตถุที่สามารถจับต้องได้ ในขณะที่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นการดาวน์โหลดข้อมูลดิจิทัลมาอ่านทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีความสะดวกสบายในการถ่ายโอนข้อมูล จัดเก็บพกพา ง่าย รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น แต่ไม่สามารถแยกสิทธิตามกฎหมายลิขสิทธิ์ออกจากตัวทรัพย์สิน เดียวกับหนังสือในรูปแบบเล่มได้ ซึ่งในแอปพลิเคชันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น Amazon, Meb, Naiin, Ookbee ใช้เป็นคำว่า “Buy/ซื้อ” ทำให้ผู้ใช้งานหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายในการใช้งานหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เข้าใจว่าตนเองได้ดำเนินการซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ต้องมีสิทธิในการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเมื่อคำนึงถึงการที่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นข้อมูลดิจิทัลที่สามารถทำซ้ำ คัดแปลงและเผยแพร่ต่อ

สาธารณชนได้ง่าย จนอาจก่อให้เกิดปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ กระทั่งต่อการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าของลิขสิทธิ์ จากการศึกษาเห็นว่า

4.1 สถานะทางกฎหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไม่ใช่ทรัพย์สินที่สามารถซื้อขายกันได้ เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไม่มีกรรมสิทธิ์ในตัวทรัพย์สินเอง แต่เป็นการได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิในการเข้าถึงเนื้อหาในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในเนื้อหาและการเผยแพร่สู่สาธารณชน ส่วนผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีเพียงสิทธิในการดาวน์โหลดข้อมูลเนื้อหาลงในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อใช้ในการอ่านเนื้อหาในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น จึงไม่ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้นการได้มาซึ่งหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จึงไม่ใช่การได้มาจากการซื้อขายเนื่องจากไม่มีการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเกิดขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาตามสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ พบว่า เจ้าของลิขสิทธิ์ในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการกำหนดเงื่อนไขและระยะเวลาในการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว โดยได้รับค่าตอบแทนในการอนุญาตให้ใช้สิทธิ กรณีนี้ จึงเห็นว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นเพียงสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิในการเข้าถึงเนื้อหาในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จากเจ้าของลิขสิทธิ์เท่านั้น

4.2 การนำหลักสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Exhaustion of Rights) มาปรับใช้กับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เห็นว่าสามารถนำหลักสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 32/1 ซึ่งเป็นมาตราที่เป็นหลักการทั่วไป ที่ควรนำมาใช้บังคับกับงานอันมีลิขสิทธิ์ทั้งหมด มาปรับใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้ ไม่เฉพาะเพียงหนังสือในรูปแบบเล่มเท่านั้น ทำให้ผู้ซื้อที่มีสิทธิที่จะจำหน่ายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อได้ โดยไม่ถือว่าละเมิดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ โดยกำหนดเป็นเงื่อนไขในสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิว่า เจ้าของลิขสิทธิ์ยินยอมให้ผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวได้ โดยแบ่งส่วนแบ่งรายได้ให้กับเจ้าของลิขสิทธิ์ตามอัตราที่กำหนด ก็ไม่ทำให้กระทบต่อสิทธิในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าของลิขสิทธิ์จนเกินไป

4.3 การคุ้มครองสิทธิของผู้เกี่ยวข้องกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการคุ้มครองสิทธิของผู้เกี่ยวข้องในการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และมีให้กระทบต่อสิทธิในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าของลิขสิทธิ์จนเกินไป จึงควรพิจารณานำมาตรการทางกฎหมายและเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการคุ้มครองสิทธิในการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

(1) เจ้าของลิขสิทธิ์

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ถือเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานวรรณกรรม ซึ่งหากนำหลักสิ้นสิทธิตามมาตรา 32/1 มาใช้โดยตรง ทำให้กระทบต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และไม่เป็นธรรมต่อเจ้าของลิขสิทธิ์ แต่หากไม่สามารถนำหลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามาปรับใช้ก็จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ซื้อที่ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แล้วไม่สามารถจำหน่ายต่อได้ ดังนั้น จึงเห็นควรให้มีการนำหลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และหลักการจำหน่ายต่อ (Resale Right) มาปรับใช้กับ

การจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ควบคู่กันให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งอาจกำหนดให้เจ้าของลิขสิทธิ์ได้รับประโยชน์ในการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยได้ส่วนแบ่งรายได้จากการที่ผู้ซื้อจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในครั้งต่อ ๆ ไป ตามอัตราที่กำหนดไว้ทุกครั้งที่มีการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และผู้ซื้อสามารถจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้กับผู้อื่นได้โดยไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์

นอกจากนี้ ยังสามารถนำเทคโนโลยี Blockchain มาปรับใช้กับการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้สัญญาอัจฉริยะ (Smart Contract) ซึ่งเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์บนเทคโนโลยี Blockchain กำหนดเงื่อนไขในสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิว่า เจ้าของลิขสิทธิ์อนุญาตให้ผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวได้ โดยผู้จำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะต้องแบ่งส่วนแบ่งรายได้จากการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ตามอัตราที่กำหนดไว้ และกำหนดในเงื่อนไขของสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิเพิ่มเติม สำหรับกรณีที่ตรวจพบว่าการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว ข้อมูลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ซื้อจะถูกลบไปโดยอัตโนมัติ ไม่สามารถกู้คืนข้อมูลดังกล่าวได้ ซึ่งปัจจุบัน Amazon ได้มีการจดสิทธิบัตร “ตลาดสินค้าดิจิทัลมือสอง” ซึ่งเป็นระบบสำหรับการขายแลกเปลี่ยน ถ่ายโอนสินค้าดิจิทัลมือสอง ซึ่งรวมถึงหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ด้วย สิทธิบัตรฉบับนี้ ได้ยื่นครั้งแรกในปี ค.ศ. 2009 และได้รับการจดทะเบียนเมื่อปี ค.ศ. 2013⁶ โดยจะกำหนดเงื่อนไขในการถ่ายโอนข้อมูลและการใช้งาน รวมถึงการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการคัดลอกและลบข้อมูลของผู้จำหน่ายออก โดยเมื่อผู้จำหน่ายได้จำหน่ายสำเนาของสินค้าดิจิทัลไปแล้ว สำเนาสินค้าดิจิทัลของผู้จำหน่ายจะถูกลบออกจากระบบของผู้จำหน่าย โดยอาจมีการจำกัดจำนวนการถ่ายโอนข้อมูลดิจิทัลได้

(2) ผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

หากซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แล้วแต่ไม่สามารถจำหน่ายต่อได้ ก็จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จึงเห็นว่าควรนำหลักการสิ้นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Exhaustion of Rights) ตามมาตรา 32/1 ซึ่งเป็นบททั่วไปมาปรับใช้กับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ กล่าวคือ เมื่อผู้ซื้อได้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จากเจ้าของลิขสิทธิ์โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว หากประสงค์จะจำหน่ายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวให้บุคคลอื่นก็สามารถกระทำได้โดยไม่ถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์ โดยนำสัญญาอัจฉริยะ (Smart Contract) มาปรับใช้ให้เหมาะสม โดยอาจกำหนดเงื่อนไขไว้ในข้อตกลงของสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิว่า ผู้ซื้อสามารถเลือกจำหน่ายเฉพาะหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ตนประสงค์จะจำหน่ายต่อไป ไม่จำเป็นต้องจำหน่ายต่อไปทั้งรหัสการใช้งาน

⁶ TODD BISHOP, “Amazon wins broad patent on reselling and lending ‘used’ digital goods” <

<https://www.geekwire.com/2013/amazon-wins-patent-reselling-lending-used-digital-goods/> สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2566

⁷ Nate Hoffelder, “Newly Awarded Patent Suggests Amazon is Interested in Selling Used eBooks” <

<https://the-digital-reader.com/newly-awarded-patent-suggests-amazon-is-interested-in-selling-used-ebooks/> สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2566

โดยแจ้งการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในระบบ เมื่อมีผู้สนใจซื้อต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว ระบบจะดำเนินการจำหน่ายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวไปโดยไม่กระทบต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เล่มอื่นๆ ในรหัสการใช้งานนั้น และระบบจะดำเนินการแจ้งต่อเจ้าของลิขสิทธิ์เพื่อหักส่วนแบ่งรายได้ตามอัตราที่กำหนด และเงินส่วนที่เหลือก็นำส่งให้แก่ผู้ที่จำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อไป ซึ่งหากมีระบบดังกล่าว จะทำให้เกิดความสะดวกในการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประหยัดเวลา และไม่เกิดความยุ่งยาก อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเป็นธรรมทั้งกับเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว

5. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้างต้น เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นหัวใจหลักของกฎหมายลิขสิทธิ์ นั้น ควรดำเนินการ ดังนี้

(1) เมื่อการได้มาซึ่งหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้ซื้อ เป็นการได้มาโดยสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ แบบไม่มีกำหนดระยะเวลาซึ่งสามารถตกลงเงื่อนไขในสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิได้ จึงเห็นว่า เจ้าของลิขสิทธิ์ ในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์อาจกำหนดเงื่อนไขในสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิให้ผู้ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีสิทธิ ในการจำหน่ายต่อเฉพาะหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว โดยนำเทคโนโลยี Blockchain มาปรับใช้ คือ เมื่อมีการ จำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวแล้ว หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ของผู้จำหน่ายจะต้องสูญหายหรือถูกทำลายไป ให้คงเหลือแต่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในเครื่องผู้รับซื้อต่อ เท่านั้น กรณีจึงจะไม่ถือว่าเป็นการทำซ้ำซึ่งเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ และเป็นผลให้สามารถนำหลักการสิ้นสุด สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาตามมาตรา 32/1 มาใช้บังคับต่อไปได้

(2) เพื่อไม่ให้เป็นการกระทบต่อสิทธิในการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าของลิขสิทธิ์ จึงเห็นควรนำ “หลักสิทธิในการจำหน่ายต่อ (Resale Rights)” มาปรับใช้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อเจ้าของ ลิขสิทธิ์ โดยกำหนดเงื่อนไขในสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิ ในกรณีที่มีการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แล้ว ระบบจะต้องหักค่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่จำหน่ายต่อได้ส่วนหนึ่งตามอัตราค่าลิขสิทธิ์ (Royalty Rate) ที่ กำหนดโอนให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ เพื่อเป็นค่าลิขสิทธิ์ในการจำหน่ายต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จักรกฤษณ์ ควรวจน์. (2556). *กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- จิรศักดิ์ รอดจันทร์. (2555). *ลิขสิทธิ์ หลักกฎหมายและแนววิธีปฏิบัติเพื่อการคุ้มครองและการแสวงหาประโยชน์* จากงานสร้างสรรค์อันมีลิขสิทธิ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ยรรยง พวงราช. (2541). *ทรัพย์สินทางปัญญา ความหมาย ขอบเขต ความเป็นมาและความสำคัญ*. วารสารบัณฑิตศึกษา เล่ม 54 ตอน 1 (มีนาคม 2541) : 18-34

ภาษาต่างประเทศ

Catherine Jewell. “The artist’s resale right : a fair deal for visual artists” WIPO MAGAZINE 5

https://www.wipo.int/export/sites/www/wipo_magazine/en/pdf/2017/wipo_pub_121_2017_03.pdf

สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2566

Nate Hoffelder. “Newly Awarded Patent Suggests Amazon is Interested in Selling Used eBooks”

<https://the-digital-reader.com/newly-awarded-patent-suggests-amazon-is-interested-in-selling-used-ebooks/>> สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2566

TODD BISHOP. “Amazon wins broad patent on reselling and lending ‘used’ digital goods”

<https://www.geekwire.com/2013/amazon-wins-patent-reselling-lending-used-digital-goods/>>

สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2566